

Hnútarós

JÓRUNN FRÍMANNSDÓTTIR, hjúkrunarfræðingur, hafði fengið fyrirspurn frá móður ungs barns sem allt í einu fékk upphleyptar, harðar, rauðar bólur á fótleggi, handleggi og kinnar. Næsta dag var útlitið breytt og sáust þá aðeins fjólurauðir flekkir, sem ekki voru eins upphleyptir. Móðurinni var sagt að þetta væri **hnútarós** og vildi hún lesa sér til um sjúkdóminn á Netinu, en fann ekki hið erlenda heiti. Jórunn framsendi síðan fyrirspurnina í tölvupósti.

Eftir nokkra leit kom í ljós að **hnútarós** er gamalt heiti á **erythema nodosum**. Niels Dungel, prófessor í meinafræði, lýsti einkennum og ferli sjúkdómsins mjög skilmerkilega í bókinni *Heilsurækt og manna-mein*, útg. 1943. Þar segir meðal annars: *Hnútarós er út af fyrir sig ekki alvarlegur sjúkdómur, en hún er oftast aðvörðun um að berklasmitun hafi nýlega átt sér stað; þó getur hnútarós komið löngu eftir smitun*. Berklar eru nú síður í sviðsljósinu sem orsakabáttur og nýjar lækisfræðiorðabækur tilgreina fremur of-næmisviðbrögð gegn ýmsum öðrum sýkingum eða gegn lyfjum.

Erythema nodosum

Undirritaður minntist heitisins **rósahnútar**, sem honum gekk þó illa að finna í sínum venjulegu heimildaritum. Hin nýja íslenska orðabók Eddu birtir þó fleirtöluheitið með skýringunni: *hnútrós, sjúkdómur sem lýsir sér í rauðum þrymlum á úlimum og oft gigtarverkjum, einkum hjá ungum konum (erythema nodosum)*. Bókin Íslensk lækisfræðiheiti frá 1954 eftir Guðmund Hannesson tilgreinir einungis íslenska heitið **þrimlaroði**. Íðorðasafn lækna gefur heitin **þrimlaroði** og **þrimlasótt** en Alþjóðleg tölfraðiflokkun sjúkdóma (ICD 10) tilgreinir einungis **þrimlaroðapot**. Undirrituðum er ekki ljóst hvert af þessum íslensku heitum er mest notað. Gaman væri að fá um það upplýsingar frá lesendum.

Erythema er þýtt sem roði í húð, húðroði, hörundsroði eða rauð húðútbrot. Latneska lýsingarorðið **nodosus** gefur til kynna að fyrirbæri sé hnúttótt eða þrimlótt. **Primill** (eða þrymill) er svo hnútur eða þykkildi í eða undir húð. Orðið **pot** táknar útbrot, útþot, litarbreytingar sem birtast skyndilega í húð. Eftir á að hyggja er sjálfsagt óþarfi að lengja sjúkdómsheitið með þessari viðbót. **Þrimlaroði** er án efa nógu lýsandi.

Opsonin

Már Kristjánsson, yfirlæknir, sendi fyrirspurn vegna lækisfræðiheitisins **opsonin**, sem er af grískum upp-

runa. Gríska sagnorðið **opson** er sagt hafa haft ýmsar merkingar: *kaupa vistir, taka vistir, éta* (einkum notað um dýr). Nafnorðið **opson** var sömuleiðis notað um *vistir* en einnig *soðið kjöt* og *smárétti*. Í sýkla- og ónæmisfræði er heitið **opsonin** notað um efni sem bindast mótefnavökum og auðvelda frumuát þeirra (phagocytosis). Einkum vísar heitið í tiltekin mótefni (IgM og IgG) og hjástoðarþætti (complement factors) sem einnig bindast viðtökum á yfirborði átfrumna. Með því verður auðveldara fyrir átfrumurnar að innlima bakteríur í **átbólur** (phagosome) og ráðast gegn þeim með **leysikornum** sínum (lysosome).

Íðorðasafn lækna birtir heitið hljóðritað á íslensku sem **opsónín**, þannig að ekki hefur verið gerð tilraun til þýðingar. Þessi aðferð er í samræmi við þá stefnu að þýða ekki heiti efna eða lyfja yfir á íslensku heldur hljóðrita. Hljóðritunin felst í því að heitin eru umrituð og stafsett á íslenskan hátt þannig að þau fái yfirbragð og útlit íslenskra orða og geti tekið íslenskri beygingu (sjá 12. pistil í Fréttabréfi lækna 1990; 8: 7). Í drögum að Íðorðasafni ónæmisfræðifélagsins er þó gefið íslenskt heiti, þannig að **opsonin** verði *áthúðun-arþáttur*.

Treadmill

Inga Sif Ólafsdóttir, unglæknir, vildi bæta við umræðuna um **treadmill** í síðasta pistli. Hún benti á að fyrirbærið væri oft nefnt **göngubretti**. Þá rifjaðist upp að líkamsræktarstöðvarnar nefna þetta mikilvæga tæki gjarnan **hlaupabretti**. Undirritaður hafði áður sett fram heitið **þrekband** til samræmis við hið vel viðurkennda heiti **þrekhljól**. Ensk-Íslensk orðabók Arnar og Örlygs tilgreinir einnig heitið **stigmilla**. Nóg er því af góðum íslenskum heitum og engin ástæða til að líkja eftir hinu erlenda heiti með orðskrípinu **traðkmylla**.

„Bandið“ er nú oftast rafknúð færiband sem menn ganga á eða hlaupa til að fá líkamshreyfingu og auka „þrek“ sitt. Breyta má hraða bandsins og halla, þannig að álag eða áreynsla geti verið mismunandi. Í heilbrigðisrannsóknunum er tilgangurinn með notkun þrekbandsins sá að kanna og mæla vissa þætti í líkamsstarfsemi manna, svo sem í starfsemi hjarta og lungna við áreynslu.

Líklega er ástæða til að benda á að heitið **treadmill** var upprunalega notað um sérsmíðað mylluhjól en ekki færiband. Hin mikla orðabók Websters lýsir því þannig: *tæki til að framkalla snúningshreyfingu með því að virkja þunga manna eða dýra sem stíga stöðugt á hreyfanleg þrep, sem taka við hvert af öðru*.

Jóhann Heiðar Jóhannsson

johannhj@landspitali.is